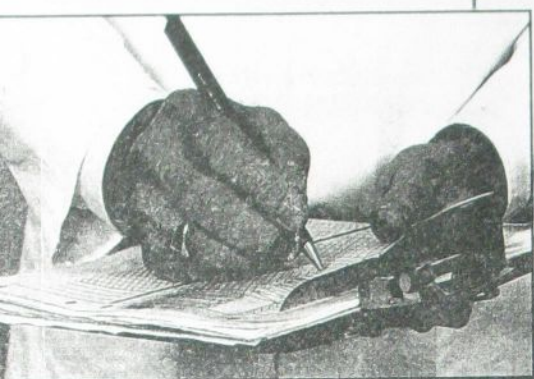

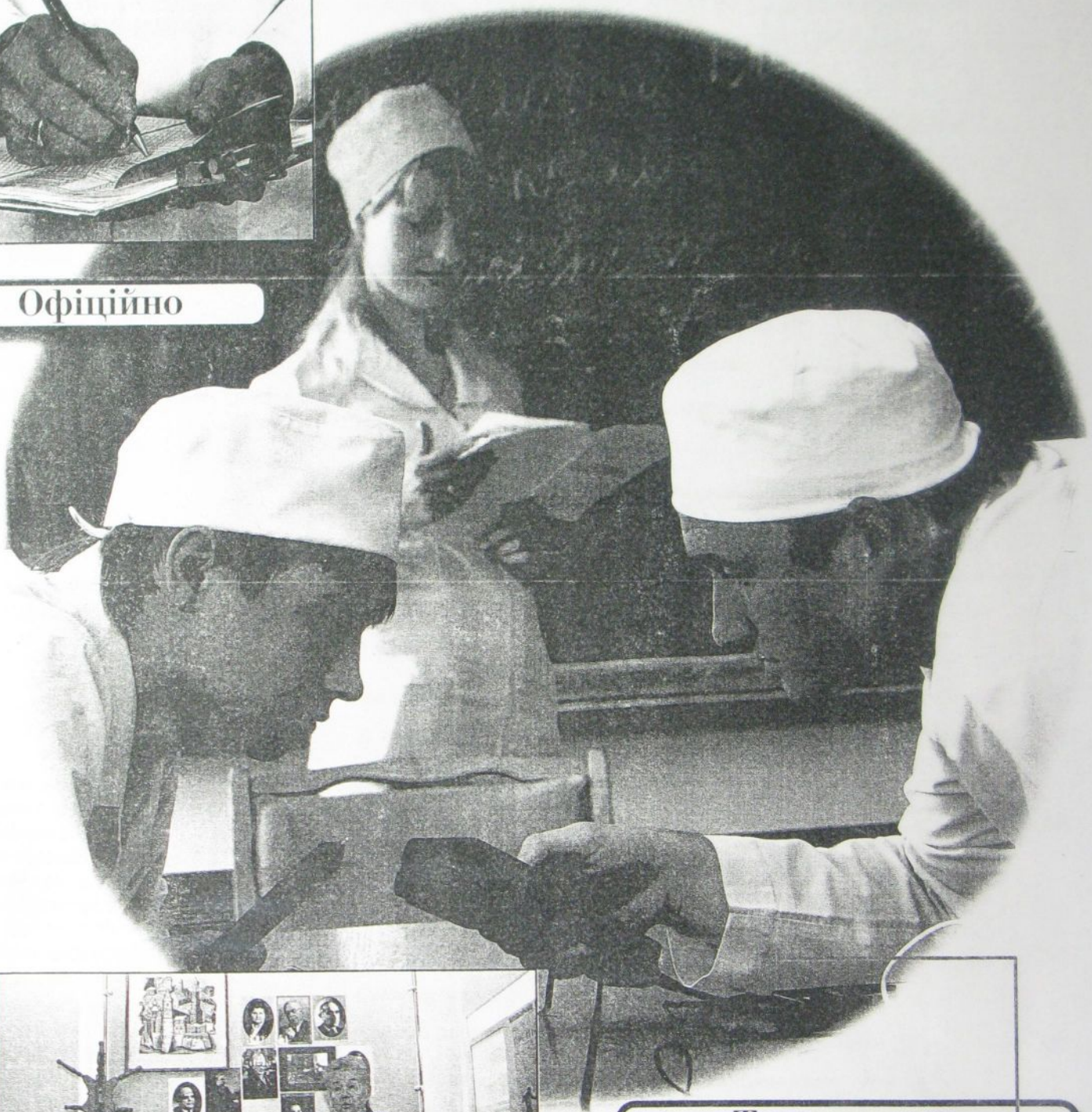
СЕС

профілактична медицина

№ 3 травень-червень 2010

Офіційно

Тема номера

Актуально

№ 3 (травень-червень) 2010
**НАУКОВО-ВИРОБНИЧЕ
ВИДАННЯ**

Реєстраційне посвідчення
КВ № 9318 видано 8.11.2004
Держкомтелерадіо України

Засновник

Державна санітарно-
епідеміологічна служба
України

Шеф-редактор

Геннадій Рожков

Головний редактор

Валентина Бондаренко

Редакційна колегія:

Бережнов С.П.
Григоренко А.А.
Денисенко В.І.
Донець М.П.
Засипка Л.Г.
Клочко В.І.
Козлова І.А.
Кравчук О.П.
Мухарська Л.М.
Некрасова Л.С.
Омельчук С.А.
Павлів Р.М.
Пономаренко А.М.
Риженко С.А.
Севальнев А.І.

Наукова рада:

Власик Л.І.
Кундієв Ю.І.
Марієвський В.Ф.
Митник З.М.
Проданчук М.Г.
Сердюк А.М.
Трахтенберг І.М.
Яворовський О.П.

Адреса редакції:

04119, м. Київ,
вул. Дегтярівська, 25/1
тел./факс: (044) 229 36 07
тел. моб. (067) 547 33 01
електронна пошта:
sesprof@ukr.net

Фото Василя Артюшенка

Передплатний індекс 91332

Друк: ТОВ "Бізнес-логіка"
Наклад 3000 примірників
Дата виходу: 10.06.2010 року

Офіційно

Постанова головного державного санітарного лікаря України
"Про посилення профілактичних заходів щодо попередження
заносу та розповсюдження "дикого" поліовірусу в Україні"
№ 15 від 13 травня 2010 року 4

Закон України "Про затвердження Загальнодержавної програми
імунопрофілактики та захисту населення від інфекційних хвороб
на 2009–2015 роки" № 1658-VI від 21 жовтня 2009 року..... 5

Наказ МОЗ України "Про затвердження Положення
про експертну комісію з питань встановлення та зміни розмірів
санітарно-захисних зон при головному державному
санітарному лікарі України" № 187 від 3 березня 2010 року..... 26

Тема номера: Кадри для служби

Від дефіциту кадрів – до дефіциту кваліфікації?
О. Яворовський, С. Омельчук, С. Гаркавий 28

Кредитно-модульна система потребує переформатування.
Т. Перцева, Е. Білецька 34

Організаційно-методичні принципи додипломної
підготовки фахівців. *В. Лісовий, В. Капустник,
В. Коробчанський, М. Воронцов* 36

Компетенція спеціалістів і вирішення проблеми ВЛІ.
Г. Карманова 42

Медико-профілактична справа чекає на відродження.
В. Кресюн, Ю. Бажора 44

Перспективи профілактичної медицини в Україні.
Б. Зіменковський, М. Гжегоцький, І. Солонинко 48

Розумна профорієнтація – запорука успішного підбору кадрів.
В. Загородній 52

Мотивація труда и престиж работы. *А. Докашенко*.....56

Система програмно-цільового управління якістю
фахової підготовки. *О. Вернер, І. Хоменко* 60

Скорочення програми – зниження кваліфікаційного рівня.
О. Герасименко, В. Агарков, М. Гребняк 64

Актуально

Уперше в Україні! Проект ДСанПіН "Матеріали та вироби
текстильні, шкіряні і хутрові. Гігієнічні регламенти використання" 66

Мы знаем столько, сколько помним. *А. Марков* 80

Медико-профілактична справа чекає на відродження

Ми маємо вкрай низьку укомплектованість санепідстанов лікарями-епідеміологами, санітарними лікарями всіх профілів, а серед працюючих висококваліфікованих спеціалістів майже 40% пенсійного та передпенсійного віку.

Валентин Кресюн,

*перший проректор
Одеського державного
медичного університету,
професор, чл.-кор. АМН України*

Юрій Бажора,

*проректор з науково-педагогічної
роботи Одеського державного
медичного університету,
професор, з.д.н.т. України*

Кожного року у світі реєструються нові інфекції, які розширюють номенклатуру інфекційної патології. Світ збудників інфекцій інтенсивно змінюється, крокуючи разом із глибокими змінами у біосфері загалом, зумовленими антропогенними та кліматичними чинниками. Внаслідок нових екологічних і соціально-економічних умов, забруднення біосфери, глобального потепління змінюється коло природних хазяїв збудників інфекційних хвороб та контакти між ними, формується підґрунтя для виникнення нових вірусів і бактерій.

Уже наприкінці століття з'явилося більш ніж 30 нових інфекційних захворювань (висококонтагіозні геморагічні лихоманки Ласса, Марбург, Ебола, ВІЛ-інфекція, лихоманка Західного Нілу, SARS, пташиний грип тощо).

Причому, на зміну бактеріальним інфекціям приходять вірусні й асоційовані інфекції. Прикладом можуть слугувати такі актуальні у всьому світі захворювання, як туберкульоз та ВІЛ-інфекція. Науково-технічний прогрес приніс нові можливості для реалізації механізмів передачі збудників. Ці можливості передачі збільшились завдяки появі потужних і швидких транспортних засобів та зростанню обсягів перевезень людей у різних напрямках усіх континентів.

Ми нещодавно займались профілактичною роботою з недопущення SARS, пташиного грипу, а сьогодні для нас найактуальніша проблема, якою переймається вся медична спільнота, є пандемічний Каліфорнійський грип.

Провідну роль у запобіганні епідеміям та боротьбі з ними відіграють лікарі-епідеміологи. Таких фахівців, як і інших лікарів санітарно-гігієнічного профілю, готують на факультетах медико-профілактичної справи.

Від часів земської медицини і до сьогодні профілактична галузь медицини була необхідна суспільству як засіб, що, за вдалим висловом Ф.Ф.Ерісмана, "дасть нам надію... дедалі більше і більше відтіснити на задній план і наші пануючі епідемічні хвороби, а може, і зовсім звільнити від них рід людський".

Основні положення класичної епідеміології, які витримали випробування часом, є актуальними і сьогодні. За останні десятиліття ми отримали неоціненну можливість ознайомлення зі світовими досягненнями. Сучасна епідеміологія як наука має необхідність інтеграції традиційних основ і результатів останніх вітчизняних і зарубіжних досліджень у цій сфері.

Епідемічний процес еволюціонує відповідно до розвитку суспільства, змінюючи наші уявлення про нього залежно від розвитку методологічних підходів до його пізнання.

Особливістю пандемії грипу АН1/Н1 минулого року було те, що хворіли частіше люди молодого та середнього віку (рис. 1). Так, в Одеській області перехворіло майже 280 тисяч осіб, у тому числі дітей до 18 років – 166 тисяч, вагітних – 1635. Госпіталізували понад 16 тисяч захворілих, померло – 33 хворих. Легкою формою хворіли люди старшого та похилого віку. На думку експертів ВОЗ, низький рівень захворюваності

серед осіб похилого віку пов'язаний із наявністю у них імунної пам'яті про перенесений пандемічний грип, викликаний аналогічним вірусом у 1957 році.

Правила розвитку пандемії диктує вірус, а вірус АН1/Н1, подібно до всіх вірусів грипу, змінює правила поведінки в будь-який час і без будь-яких видимих причин. Тому прогнозувати характер розвитку другої хвилі захворюваності, що очікується в зимово-весняний період 2010–2011 років, дуже важко. Зважаючи на це, слід максимально захистити населення від грипу проведенням вакцинації відповідною вакциною (проти грипу АН1/Н1), що потрібно зробити до початку сезонного зростання захворюваності. Щеплення необхідні не лише здоровому населенню, а й більш уразливим групам (діти, вагітні жінки на ранніх етапах вагітності, особи з хронічними захворюваннями). Для створення прошарку популяційного імунітету потрібно щепити приблизно 25% населення, що для Одеської області, наприклад, становить близько 400 тисяч осіб.

Останнім часом за допомогою засобів масової інформації та при пасивній позиції медичної спільноти у населення України формується негативне ставлення до щеплень. Ставити питання про необхідність щеплення проти актуальних інфекцій повинні передусім епідеміологи, а не журналісти, політики, екстрасенси і ворожки. А епідеміологами укомплектовані не всі районні СЕС, або ці фахівці в такому віці, що протистояти агресивній позиції певних груп суспільства не можуть та й не хочуть. Співробітники СЕС, лікарі, наукові працівники через засоби масової інформації повинні постійно інформувати населення регіонів про кількість захворілих, кількість хворих, у яких виникли тяжкі ускладнення, та кількість померлих. Ці цифри необхідно зіставляти з кількістю ускладнень, які виникли під час проведення щеплень. Слід залишити в минулому практику, коли з цієї інформації роблять державну та військову таємницю – як за радянських часів. У такому разі люди прислухатимуться до медиків, а не до “знавців медицини”.

Фахівці-епідеміологи повинні мати високий кваліфікаційний рівень та постійно удосконалювати свої знання для здійснення епідеміологічного нагляду за інфекційними та паразитарними хворобами, а також для боротьби і профілактики інфекційних хвороб.

Наведеними вище фактами ми акцентували увагу лише на деяких проблемах у роботі епідеміологів, які мають велике значення не лише для медичної галузі, а й для суспільства загалом.

Проте санітарно-епідеміологічна служба це не тільки запобігання інфекціям, а й захист від них. Вона має значно ширший та значущий спектр.

Профілактична медицина є провідною галуззю вітчизняної медицини і головним напрямом удосконалення системи охорони здоров'я населення. У зв'язку зі значною ресурсомісткістю сучасних медичних технологій, що використовуються для лікування соціально-значущих захворювань, та наявністю негативних тенденцій у стані громадського здоров'я розвиток і використання профілактичних підходів має неабияке значення.

Сьогодні перед гігієнічною наукою та санітарною практикою стоять численні завдання, спрямовані на профілактику захворювань інфекційного та неінфекційного походження, розробку та впровадження системи оздоровчих заходів щодо поліпшення еколого-гігієнічної безпеки об'єктів довкілля та виробничого середовища, поліпшення якості життя населення, зміцнення традицій здорового способу життя. Особливо гостро ці проблеми стоять у регіонах з високим рівнем розвитку промисловості та транспорту. Так, на півдні України сформувалися складні антропоєкологічні системи, для яких притаманним є мультиваріантний характер виробничих процесів, поєднання інтенсивних технологій сільськогосподарського виробництва з промисловими та промислово-транспортними комплексами, інтенсивним антропогенним навантаженням на природні біоценози, що веде до утворення геохімічних аномалій природно-техногенної природи. Санітарні умови проживання на-

селення півдня України характеризуються низькою якістю питної води, високими рівнями забруднення атмосферного повітря, значною кількістю нестандартних за показниками токсикологічної та епідеміологічної безпеки проб харчових продуктів. Це зумовлює високу соматичну та інфекційну захворюваність населення регіону та низький рівень репродуктивного здоров'я. Наявність потужних морських та річкових портів міжнародного значення, розгалуженої залізничної мережі, аеропортів визначає постійну загрозу карантинних та інших контагіозних інфекцій, крім того існує необхідність здійснення соціально-гігієнічного моніторингу, в рамках якого використовуються дані спостережень за станом здоров'я населення і факторами середовища життєдіяльності людини.

При застосуванні принципів соціально-гігієнічного моніторингу в сучасній профілактичній медицині основними критеріями оцінки негативного впливу чинників навколишнього середовища є інтегральні показники здоров'я зі встановленням причинно-наслідкових зв'язків між їхнім впливом та реакцією організму.

Складна ситуація з відтворенням репродуктивного потенціалу та демографічних перспектив населення, високий рівень захворюваності на актуальні інфекції (ВІЛ/СНІД, туберкульоз, вірусні гепатити) та на хронічні соматичні захворювання (злоякісні новоутворення, серцево-судинна патологія, цукровий діабет тощо) зумовлюють пріоритетність розвитку профілактичної медицини та необхідність належного кадрового забезпечення установ санітарно-епідеміологічної служби регіону, укомплектованість якої є недостатньою.

Ми маємо вкрай низьку укомплектованість санітарно-епідеміологічними лікарями-епідеміологами, санітарними лікарями всіх профілів, а серед працюючих висококваліфікованих спеціалістів майже 40% пенсійного та передпенсійного віку (рис. 2).

Багато втрачено у зв'язку із закриттям санітарно-гігієнічних факультетів, і сьогодні у складних соціальних та економічних умовах Україна вкрай потребує відновлення профілактичних факультетів, хоча б у декількох

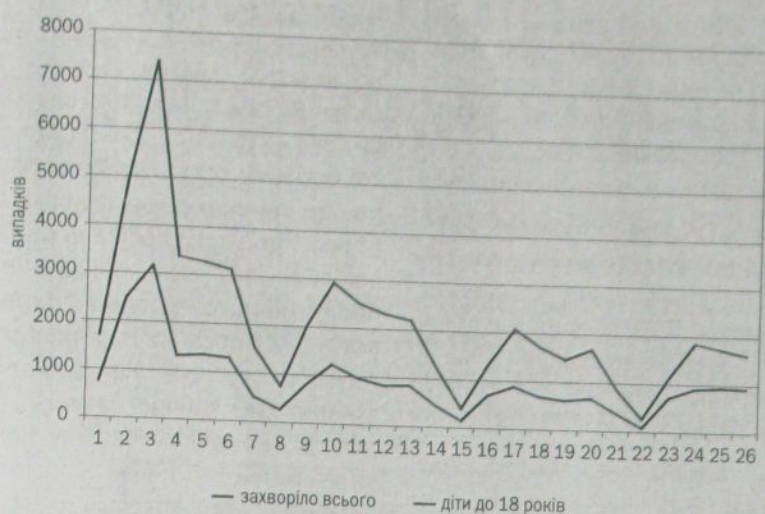

Рис. 1

медичних вузах і, на нашу думку, передусім в Одеському медичному університеті, де створені перші на теренах колишнього СРСР кафедри цього профілю та санітарно-гігієнічний факультет, який історично дав країні і світу видатних учених-епідеміологів.

Наукова гігієнічна школа в Одесі створена у 1903 р. з відкриттям кафедри гігієни та однойменного інституту при Новоросійському університеті, які очолив видатний вчений-гігієніст Г.В. Хлопін. Водночас в Одесі відкрито першу бактеріологічну станцію. Були створені профільні кафедри комунальної гігієни, гігієни праці, гігієни харчування тощо. Саме в Одесі з'явилася перша у світі кафедра епідеміології, яку очолював Л.В. Громашевський – Герой Соціалістичної Праці, академік, ім'я якого носить Інститут епідеміології та інфекційних хвороб АМН України. В подальшому, вже в складі медичного інституту, кафедру гігієни очолив видатний гігієніст проф. О.Ф. Стояновський. З 1966 по 1983 роки кафедру очолював його учень проф. Д.М. Бабов. Кафедра стала провідною в колишньому СРСР із токсикологічних досліджень змашувально-охолоджуючих присадок та дослідження проблеми санітарно-гігієнічної охорони моря.

Наразі ці наукові дослідження продовжуються на декількох кафедрах ОДМУ.

Кафедра загальної гігієни та екології людини є випускаючою і однією з провідних у галузі профілактичної медицини в Україні. З 1983 р. кафедру очолює доктор медичних наук, професор М.М. Надворний. Під його керівництвом були виконані дослідження, які стали основою для гігієнічної оцінки берегоукріплення та організації природоохоронного моніторингу в умовах антропогенного забруднення морського середовища. Відмітною рисою наукових досліджень на кафедрі став інтегральний підхід до оцінки медико-екологічної ситуації прибережних регіонів. Кафедра укомплектована висококваліфікованим професорсько-викладацьким складом, до її складу входять 2 професори, доктори медичних наук, досвідчений доцент, кандидат медичних наук. На кафедрі ведеться викладання загальної гігієни та екології, пропедевтики гігієни.

Кафедра гігієни та медичної екології створена у 2006 р. для потреб навчально-виховного процесу та викладання спеціалізованих гігієнічних дисциплін. Очолює кафедру кандидат медичних наук, доцент Л.Г. Засипка, яка водночас обіймає посаду головного державного санітарного лікаря Одеської області. До складу кафедри входять три доценти, кандидати медичних наук. На кафедрі ведеться викладання гігієни харчування, комунальної гігієни, гігієни праці, гігієни дітей та підлітків.

Кафедра професійних хвороб, клінічної лабораторної та функціональної діагностики була заснована як кафедра морської медицини та вивчала теорію і практику охорони здоров'я на водному транспорті. Протягом значного часу кафедрою керував академік АМН України, доктор медичних наук, професор А.О. Лобенко. За його редакцією вперше видано і перевидано "Довідник судового лікаря", "Адаптація людини до умов світового океану" та багато інших важких видань. Враховуючи актуальність проблем, під егідою ВООЗ і МОТ, регулярно скликалися Міжнародні симпозиуми з морської медицини. Викладачі кафедри постійно беруть участь у міжнародних і регіональних конгресах, симпозиумах, конференціях, присвячених проблемам професійного здоров'я моряків. Нині кафедру очолює доктор медичних наук, професор О.М. Ігнат'єв. Кафедра є фундатором науково-педагогічної медичної школи "Фізіологія і патологія адаптації людини до умов світового океану" та працює над виконанням науково-дослідної роботи "Кальцій-дефіцитні стани у робітників Одеського припортового заводу". Працівники кафедри входять до редакційної колегії та редакційної ради фахового журналу "Вісник морської медицини". Кафедра є опорною в МОЗ України за спеціальністю судово-ва медицина. За активного сприяння співробітників кафедри 07.05.2008 р. створена та зареєстрована громадська організація "Південноукраїнська асоціація морської медицини". Діяльність асоціації поширюється на території Одеської, Миколаївської, Херсонської та Запорізької областей. Кафедрою створено організаційно-аналітичний відділ професійної патології в Одеському обласному консультативно-діагностичному центрі. Спільно з українським науково-дослідним протичумним інститутом виконуються дослідження з теми "Вивчення ролі трансконтинентальних перельотів птахів і міжнародних водотранспортних сполучень в заносі і поширенні особливо небезпечних інфекцій і пташиного грипу в Україні". Співробітники кафедри плідно співпрацюють із кафедрами професійної патології Донецького національного медичного

університету, Запорізького державного медичного університету, Інституту гігієни праці АМНУ, НДІ медицини транспорту, Інститутом професійного здоров'я (Стокгольм, Швеція), Інститутом морської медицини (Батумі, Грузія), Дунайською басейновою лікарнею на водному транспорті (м. Ізмаїл).

Зважаючи на проблеми практичної охорони здоров'я, співробітники кафедр гігієни напряму проводять постійну роботу з вивчення та комплексної оцінки системи санітарно-епідеміологічної служби України. Саме пошук нових форм профілактичної діяльності та досвід співробітників кафедри загальної гігієни та екології людини дали змогу її колективу активно включитися у виконання низки міжнародних програм, зокрема "Вдосконалення медико-соціальної допомоги" за програмою "Матра" (Нідерланди) і програми "Полісі" (США) з проблем репродуктивного здоров'я, а також програми створення центрів інформаційних ресурсів Американської Спільноти Охорони Здоров'я (США).

Нині ОДМУ має сучасні лабораторії, дослідницьку, навчальну, лікувально-профілактичну базу. А промислово-рекреаційний потенціал, наявність Українського НДІ курортології і фізіотерапії, Українського науково-дослідного протичумного інституту, добре обладнаної обласної санепідстанції (СЕС), Чорноморської басейнової СЕС МОЗ України дають змогу одержати фахівцям, що випускаються, сучасну теоретичну і практичну підготовку. Колектив ОДМУ плідно співпрацює з Українським науково-дослідним інститутом медицини транспорту МОЗ України, який має статус Центру Співпраці ВООЗ із питань професійного здоров'я працівників транспорту. У структурі українського НДІ медицини транспорту є відділ токсикології і 4 лабораторії (гігієни питних вод, санітарної охорони навколишнього середовища, гігієни праці та профдобору) і Центр професійного здоров'я працівників транспорту.

На початку 90-х років минулого століття при реформуванні вищої медичної освіти в Україні було прийнято рішення про ліквідацію факультетів

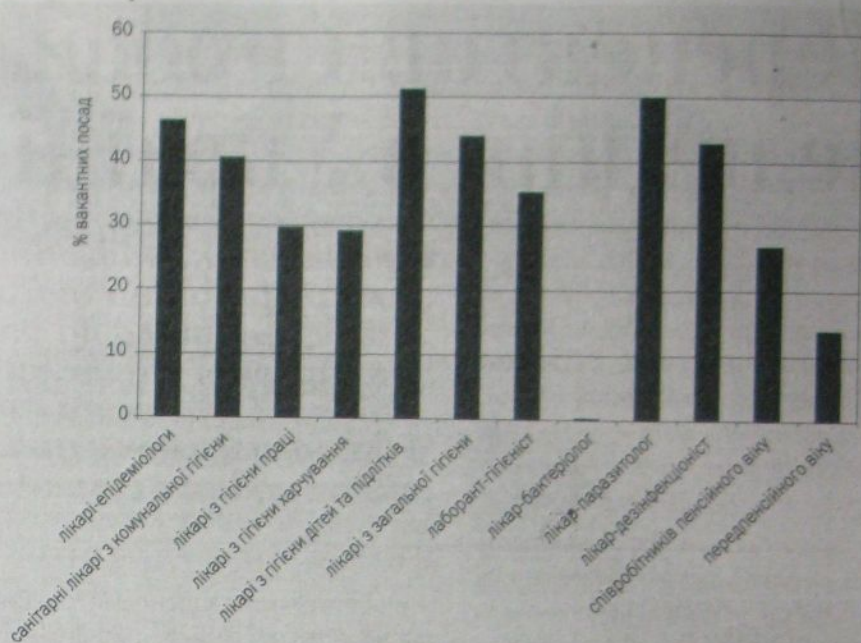

Рис. 2

медико-профілактичної справи (МПС). При цьому виходили з того, що наявна кількість випускників зі спеціальності МПС Україні не потрібна, а в разі потреби їх можна готувати на післядипломному етапі з випускників за спеціальністю "лікувальна справа". Закінчилося все це тим, що наразі наявна гостра криза в заповненні штатного розпису СЕС усіх рівнів (рис. 2).

Зважаючи на зазначене, у 2004 році після 40-річної перерви в ОДМУ відновлено підготовку лікарів з медико-профілактичної справи. Сьогодні в університеті навчається близько 100 студентів, переважно вихідці із сільських районів Одеської та Миколаївської областей. В поточному році ми випустимо перших лікарів – фахівців, які обіймуть посади епідеміологів у райСЕС Одеської та Миколаївської областей. Наполеглива щорічна профорієнтаційна робота почала давати результати, у абітурієнтів з'явилось зацікавлення професією гігієніста. За ці роки профільні кафедри напрацювали певний досвід у навчанні студентів. З року в рік поліпшується якість профільної підготовки студентів. Особлива увага приділяється практичній складовій навчання. Виробничу практику студенти проходять на кращих базах санітарно-профілактичного профілю, включаючи Центральну СЕС на водному транспорті України.

Для підготовки фахівців із профілактичної медицини значну увагу нам слід зосередити на питаннях загальної та спеціальної епідеміології, епідеміології соціально значущих захворювань (серцево-судинні, злоякісні, діабет тощо), а також молекулярної епідеміології. У зв'язку з цим виникає необхідність відкриття в майбутньому окремої кафедри епідеміології. На цій кафедрі зможуть також проходити післядипломну підготовку лікарі-епідеміологи. Зважаючи на значення епідеміології в підготовці сучасних лікарів усіх спеціальностей, визріла проблема створення нових програм для цієї дисципліни зі збільшенням кількості годин, в тому числі аудиторних, які були свого часу розподілені між іншими дисциплінами. Слід також оновити і зміст епідеміології, вивести її за межі застарілих догм, які втратили свою актуальність, і наблизити до рівня епідеміології, яка плідно розвивається у світі і є основою для доказової медицини.

Таким чином, відновлення підготовки фахівців медико-профілактичного профілю у ВМНЗ різних регіонів України, їх навчання на рівні досягнень сучасної медичної науки та з урахуванням досвіду інших країн є нагальною справою вищої медичної освіти. Це важлива складова у вирішенні більш глобального завдання – профілактики захворювань і збереження здоров'я населення України.